

Юлія Данчук

УКРАЇНСЬКА, ЩО НАДИХАЄ

Говоримо й пишемо правильно

Харків

«Видавнича група "Основа"»

2022

УДК811.161.2(035)

Д19

Серія «Візуалізований довідник»

Заснована 2020 року

Данчук, Юлія Валентинівна

Д19 Українська, що надихає. Говоримо й пишемо правильно / Юлія Валентинівна Данчук. — Харків : Вид. група «Основа», 2022. — 127 [1] с. : табл., іл. — (Серія «Візуалізований довідник»).

ISBN 978-617-00-4095-4.

Ця книжка в зручній і стислій формі довідника розширить і поглибить знання з української мови відповідно до вимог нової редакції Українського правопису (2019), а також сприятиме вдосконаленню усного й писемного мовлення.

Видання допоможе вільно комунікувати, чітко, грамотно й невимушено висловлювати власні думки, а отже, презентувати себе в соціумі.

Для широкого кола читачів віком від 10+ — здобувачів загальної середньої освіти й усіх, хто опановує українську мову задля самовдосконалення.

УДК 811.161.2(035)

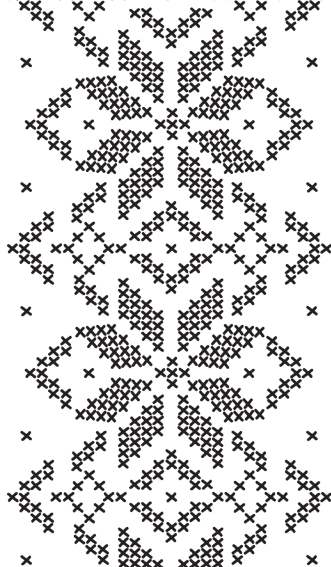
© Данчук Ю. В., 2021

© Василенко Ю. Є., художнє оформлення, 2022

© ТОВ «Видавнича група “Основа”», 2022

ISBN 978-617-00-4095-4

Зміст

ВІД АВТОРКИ.....	7
------------------	---

РОЗДІЛ I. ХРОНОЛОГІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА КЛЮЧОВІ МОМЕНТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....

Періодизація становлення української мови.....	10
Офіційні правописи.....	11
Навіщо оновлено правопис?.....	12
Особливості нової редакції українського правопису (2019 р.).....	13

РОЗДІЛ II. З ФОНЕТИКИ ТА ОРФОЕПІЇ.....

Вимова голосних.....	17
Нескладовий [ʏ].....	18
Шиплячі [ж], [ч], [ш] та [дж].....	18
Вимова [дж], [дз], [дз'].....	19
Уподібнення приголосних за дзвінкістю / глухістю.....	19
Найпоширеніші випадки уподібнення приголосних.....	20
Звук [р].....	21
Правила милозвучності.....	21
Звук [г] та його позначення на письмі.....	23
Звук [ф].....	24

РОЗДІЛ III. З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ ПРАКТИКИ	25
Типи й види словників	26
Слова, вигадані українськими письменниками	28
Тонкощі перекладу	30
Чому не всі слова є в словниках?	32
РОЗДІЛ IV. КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ	33
ОСНОВНІ КОМУНІКАТИВНІ ОЗНАКИ (КРИТЕРІЇ) КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ	34
УНИКАЙМО ПЛЕОНАЗМІВ!	35
РОЗРІЗНЯЙМО ПАРОНІМИ!	38
УНИКАЙМО АЛОГІЗМІВ!	43
КОЛИ ВЖИВАТИ ІНШОМОВНІ СЛОВА?	44
ЕТИКЕТНІ ФОРМУЛИ	47
Привітання	47
<i>Варіанти привітань</i>	47
<i>Особливі привітання в дні свят</i>	47
<i>Запрошення</i>	48
<i>Вигуки-привітання та відповіді на них</i>	48
Прощання	48
Вибачення	48
Як дякувати?	48
СУРЖИК І ДІАЛЕКТНІ СЛОВА	49
РОЗДІЛ V. З МОРФОЛОГІЇ ТА ОРФОГРАФІЇ	51
ПРО ІМЕННИКИ	52
Кличний відмінок іменників	52
Іменники I відміни	54
Іменники ч. р. II відміни	54
Іменники III відміни	54
Фемінітиви	55
Як визначити рід незмінюваних іменників іншомовного походження?	57
Закінчення -а (-я) та -у (-ю) у формі родового відмінка однини іменників чоловічого роду II відміни	58

ЗАУВАГИ ЩОДО ПРАВИЛЬНОГО ВЖИВАННЯ	
ПРИКМЕТНИКІВ	61
Ступені порівняння прикметників	61
Складні випадки поєднання прикметників з іменниками ...	63
ПРО ЧИСЛІВНИК	64
Як позначати час?	65
Використання прийменників у розмовних формах	
на позначення часу	66
ПОРАДИ ЩОДО ВЖИВАННЯ ДІЄСЛІВ І ФОРМ ДІЄСЛОВА	67
Творення дієслів наказового способу	67
Сталі дієслівні сполуки	68
Особливості вживання активних дієприкметників	70
Про дієприслівники	72
НАПИСАННЯ ПРИСЛІВНИКІВ	
ТА ПРИСЛІВНИКОВИХ СПОЛУК	73
УЖИВАННЯ ПРИЙМЕННИКІВ	76

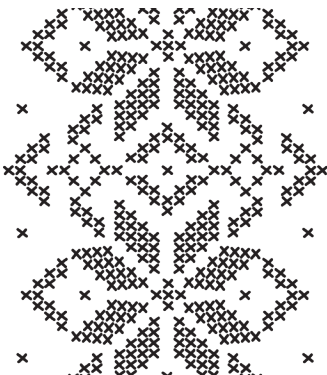
РОЗДІЛ VI. ЗАУВАГИ ЩОДО ВИБОРУ МОВНИХ КОНСТРУКЦІЙ, СЛОВЕСНОГО НАГОЛОСУ ТА ПРАВИЛЬНОСТІ

НАПИСАННЯ СЛІВ ЗА СФЕРАМИ ВЖИВАННЯ	79
Ділове та публічне спілкування	80
Освіта	84
Наука	86
Архітектура, будівництво	88
Кухня та їжа	90
Одяг, мода й зовнішність	92
Торгівля	95
Стосунки	97
Свята	99
Астрономія та астрологія	100

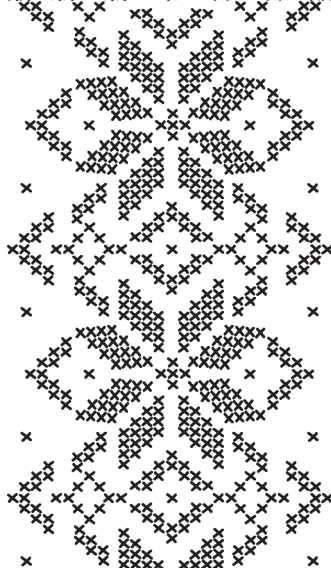
РОЗДІЛ VII. ІМЕНА ТА ПРИЗВИЩА

ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРИЗВИЩ	102
Від імені батька	103
Від імені матері	103
За особливими рисами зовнішності чи вдачі людини	104

За родом занять чи посадою	104
За родом діяльності від прізвицьк (жартома)	105
Як результат перебування в Запорозькій Січі чи участі в повстаннях	106
Від найменувань осіб за етнічною приналежністю чи перебуванням їх на певній території	106
За місцем чи містом / регіоном проживання	106
Від особливостей одягу.....	107
Від прізвицьк, що виникли на основі якихось життєвих подій, кумедних ситуацій тощо	107
Від назв тварин чи рослин	108
УТВОРЕННЯ ІМЕН ПО БАТЬКОВІ	109
Зразок відмінювання чоловічого імені та по батькові.....	109
Зразок відмінювання жіночого імені та по батькові.....	110
РОЗДІЛ VIII. КОРИСНІ ПОРАДИ	111
Поради щодо підвищення рівня культури мовлення та розвитку ораторських здібностей	112
Як побудувати виступ перед аудиторією, або Про що має пам'ятати кожен оратор	113
РОЗДІЛ ІХ. СЛОВНИЧКИ	115
СЛОВНИЧОК ЧОЛОВІЧИХ ІМЕН У КЛИЧНОМУ ВІДМІНКУ	116
СЛОВНИЧОК ЖІНОЧИХ ІМЕН У КЛИЧНОМУ ВІДМІНКУ	118
СТИСЛІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ СЛОВНИЧКИ	120
Словничок медичних термінів	120
Словничок анатомічних термінів	123
Словничок ботанічних термінів	124
ДЖЕРЕЛА	126

Від авторки

Кожна свідома людина прагне максимально реалізувати свої мрії, здібності й бажання. Проте досягнення вагомих результатів у будь-якій сфері життя залежить від багатьох чинників. Сьогодні одним із найважливіших із-поміж них є вміння презентувати себе, упевнено почуватися перед аудиторією, уміти комунікувати.

Кожен народ сприймає світ по-своєму, тому в усіх мовах є щось неповторне, оригінальне. Кожна мова виблискує власним світлом у безмежному мовному океані.

Олександр Пономарів

Ми спілкуємося на ділових і приватних зустрічах, надсилаємо щодня повідомлення-меседжі, беремо участь у конференціях онлайн чи офлайн, робимо дописи в соцмережах (і дедалі частіше це зумовлено не тільки бажанням поділитися думками чи емоціями, а потребою просунути власну ідею, продукт, компанію тощо). І тут варто нагадати, що саме мова є основним засобом спілкування і впливу. Тож говорити й писати грамотно — украй важливо, так само як, наприклад, мати пристойний вигляд або чемно поводитися.

Людині, яка говорить упевнено, якій притаманне досконале мовлення, легше доносити свою думку до аудиторії, переконувати співрозмовника, рекламувати щось і т. ін., а отже, досягати бажаного результату.

Сьогодні модно й престижно говорити українською! Незалежно від обраного фаху, уподобань, віку тощо (якщо ви хочете бути в тренді!) зробіть своє мовлення не тільки грамотним, а й вишуканим!

Досконало опанувати українську зовсім неважко! Багатством, барвистістю і мелодійністю ця мова зачаровує, надихає на те, щоб нею цікавилися й майстерно послуговувалися, її вивчали.

Ця книжка допоможе вам удосконалити своє мовлення й розширити уявлення про українську мову загалом. Прочитавши її, ви неодмінно звертатиметеся до неї щоразу за потреби: наприклад, щоб дібрати правильну форму звертання або числівника, чи вжити науковий термін із певної галузі, чи з'ясувати походження прізвища або появу в українській мові деяких букв і слів тощо.

Варто зазначити, що у виданні йдеться також про зміни в українському правописі й надано рекомендації, як уникати типових мовленнєвих помилок.

Окремі позиції (історичні довідки, труднощі в написанні, вимові тощо) витлумачено детально; деякі слова та вирази, що вживають у певних сферах спілкування, подані без додаткових роз'яснень (або зі стислим коментарем) задля кращого запам'ятовування того, як саме правильно говорити й писати.

Якщо обсяг викладеного матеріалу з певного питання вас не задовольнить (наприклад, якась тема зацікавить найбільше), то ви зможете скористатися пропонованими посиланнями на джерела, де ці аспекти висвітлено ґрунтовніше.

Матеріал посібника ґрунтується на наукових працях відомих українських мовознавців й узгоджений із вимогами чинного українського правопису. Змістове наповнення книжки визначили новітні тенденції в комунікаційному україномовному просторі, запити тих, хто прагне досконало опанувати українську, і практичний досвід авторки.

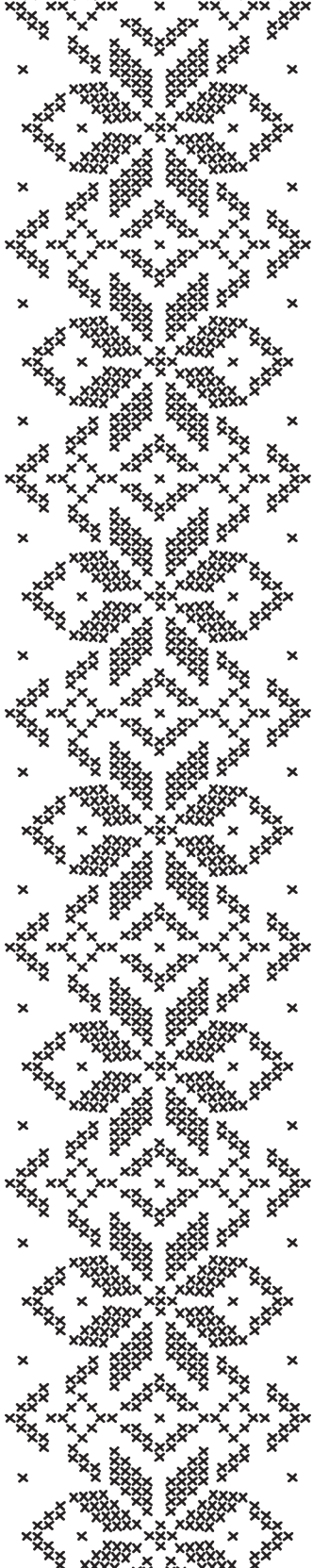
Щиро сподіваємося, що пропоноване видання стане вам у пригоді, сприятиме саморозвитку й допоможе реалізуватися в будь-якій сфері життя завдяки досконалому мовленню.

Будьмо сучасними — говорімо українською!

Заговори, щоб я тебе побачив.

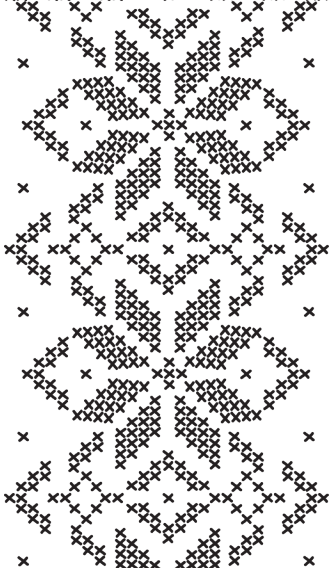
Сократ

Розділ I

Хронологія
становлення
та ключові
моменти
розвитку
української
мови

Періодизація становлення української мови

Існують різні концепції історії становлення української мови, згідно з якими розроблено відповідні періодизації. Зокрема, з-поміж них вирізняється ґрунтовністю така хронологія:

VII–XI століття — протоукраїнська мова.

- ◆ Кінець XI — початок XII століття — початок існування української мови.

Писемна мова Руси-України існувала у двох різновидах:

- ◆ церковнослов'янська (обслуговувала потреби церкви);
- ◆ давньоукраїнська (виконувала державні та світські функції).

XI–XIV століття — давньоукраїнська мова.

XV–XVIII століття — староукраїнська мова.

З кінця **XVIII століття** — нова українська літературна мова.

1798 рік — вийшла друком поема «Енеїда» І. Котляревського — перший твір, написаний живою народною мовою.

1840 рік — видано «Кобзар» Т. Шевченка, якого вважають основоположником нової української літературної мови.

1907–1909 роки — вийшов друком перекладний українсько-російський «Словарь української мови» (назву подано за оригіналом) за редакцією Б. Грінченка, де застосовано фонетичний принцип українського правопису.

Офіційні правописи

1919 рік — ухвалено «Головніші правила українського правопису» — перший в історії України офіційний загальнодержавний правописний кодекс на території УНР.

1921 рік — затверджено «Найголовніші правила українського правопису».

1928 рік — Український правопис, що дістав неофіційну назву *харківський* (згодом його також називатимуть *репресованим*).

